

FRANS HINSKENS MET MEDEWERKING VAN LEENDERT BROUWER

VAN ABBEGEASTERKEATTING NAAR ZANSTERPIJPJE. -STER IN NOORDELIJKE AARDRIJKSKUNDIGE NAMEN

1. Inleiding ⁽¹⁾

In een deel van Nederland zijn er aardrijkskundige namen die bestaan uit een samengesteld woord waarvan het modificerende eerste lid uitgaat op *-ster*. Het lid dat uitgaat op *-ster* lijkt op een adjectivische afleiding; de basis van de afleiding is een toponiem. Enkele voorbeelden (een uitgebreide, maar niet uitputtende lijst is toegevoegd in het appendix⁽²⁾):

(1) <i>aardrijkskundige naam</i>	<i>basis</i>
Beetsterzwaag	Beets
Drachtster Compagnie	Drachten
Dykshornsterpolder	Dykshorne
Goëngarijster Poelen	Goëngarijp
Kootstertille	Kooten
Lemsterhop, Lemsterland	Lemmer
Leekstermeer	Leek
Schingster Vaart / Skingster Feart	Schingen / Skingen
Surhuisterveen	Surhuizum
Veenwoudsterwal	Veenwouden

⁽¹⁾ Dank aan Reina Boerrigter, Aniek IJbema, Harm Nijboer, Gertjan Postma, de gastredactie en Plaatselijk Belang Sint Jabik voor feiten, ideeën en kanttekeningen. Voor fouten of andere tekortkomingen zijn zij niet verantwoordelijk.

⁽²⁾ Tot onze bronnen behoort, naast *Namen en Naamkunde in Nederland* (een online raadpleegbare databank van het Meertens Instituut) en een deel van de in de bibliografie genoemde literatuur, onder meer Kleins website *Alle plaatsnamen in de provincie Fryslân in hun voorkeurstaal, met vertaling*, versie najaar 2005. Voor de daarin voorkomende namen hebben wij ons geconformeerd aan de 'voorkeurstaal' en aan de gehanteerde spelling.

Er is dus een templaat

(2) [[[toponiem] stər] N]_N

waarbij N meestal staat voor een plaats- of landschapsaanduiding, een veldnaam dan wel een waternaam.

Dit is niet van toepassing op bijv. *Amsterdam* (< *Amstelerdam* < *Amstelredam*, de dam van / in de *Amstel*), waar /stər/ teruggaat op de contractie van de lettergreep *stel* en het genitiefsuffix *-(d)er*. Evenmin ligt (2) ten grondslag aan straatnamen (en andere toponiemen) als *Melkstersteeg* (Deventer, Ov.), waar *-ster* een vrouwelijk nomen agentis afleidt. Ook gaat het hier niet over /stər/ in adjectiva die zijn afgeleid van namen van de windrichtingen 'oost' en 'west' als bijv. *Easterboarn* / *Oosterboorn*, *Oosterbierum* / *Easterbierrum*, *Westerburen*, *Westerend Harich* / *Westerein Harich* enz. Uiteraard ligt (2) ook niet ten grondslag aan plaatsnamen als *Veenklooster* / *Feankleaster*. *Praabsterkamp* (Zutphen, Ge.), dat zich vermoedelijk ontwikkeld heeft uit *proost*, *provoost*, *praepositus* (Van Veen & Van der Sijs 1989: 602), lijkt een vergelijkbaar geval. *Teisterbant* is een geografisch moeilijk te plaatsen voormalige 'graafschaps-gouw' (Blok 1963: 474) rond Avezaat en Zoelen (479), nabij Tiel. *-ster* is hier een deel van *Teister* < **tehstra*, vgl. Lat. *dexter*, 'rechts' (459). *Gaasterland*, tenslotte, is afgeleid van *Gaast*, Fries voor *geest*, 'hoge zandgrond' (Van Berkel & Samplonius 1995: 66); hier lijkt het suffix *-er* aan te pas gekomen te zijn.

In deze bijdrage zullen we achtereenvolgens ingaan op de etymologie en de geografische verbreiding van *-ster* in namen zoals die in (1). Daarna richten we ons op aspecten van de morfologie en de fonologie van de met dit suffix afgeleide aardrijkskundige namen van het type in (1). We zullen onder meer laten zien dat de morfologische valentie van dit suffix prosodisch geconditioneerd is.

2. Etymologie

-ster in aardrijkskundige namen van het type in (1) wordt in de vakliteratuur in verband gebracht met het Oudfries *sitter(a)* of *sater(a)*, 'ingezetenen, bewoners'. Aanduidingen van het stramien *Xsittera* of *Xsater(a)*, samengestelde substantiva, zouden dus 'bewoners van X' betekend hebben⁽³⁾ en in gebruik geweest zijn als

⁽³⁾ Een etymologie die op filologische en semantische gronden betwist wordt door Postma (1957; 1962).

appellativa. De vormen *sitter(a)* of *sater(a)* zijn afgeleid van Oudfries *sitta / sâta / sêta* '(be)wonen'. Daarbij behoorden oorspronkelijk de nomina agentis *seta / sata*, maar toen het *a*-suffix zijn productiviteit verloren had en tot een sjwa gereduceerd was, werd zijn rol overgenomen door het aan het Latijn ontleende *-er*, dus *-sata(-e)r*, aldus Sipma (1957) en Ebeling (1995: 744). Van Loon (1977: 152) denkt daar, op grond van "de ouderdom van onze vindplaatsen", anders over. Volgens hem is *sater* de noordelijke dialectvariant van *sate*.⁽⁴⁾ Bij de nomina agentis *sater / sâter / sêter* fungeerden *satera / sâtera / sêtera* als genitief pluralis vormen. Gen.plur. lijkt overigens vooral in [[[toponiem] *sittera / satera*] N] plausibel; volgens Ebeling (1995: 744) drukte de genitief in [[toponiem] *sittera / satera*] de "Zugehörigkeit der mit dem Rufnamen bezeichneten Person zu einer Anzahl anderer Personen aus, die an einem bestimmten Ort (Hof, Dorf, Landstrich) sesshaft waren".

Fonologische reductie van *sitter(a) / sater(a)* heeft geresulteerd in */stər/*. Volgens Van Loon (1977: 152) is "de *a* van *sater* [...] in al deze Friese vormen al zeer vroeg verdwenen. Blijkens de archiefvoorbeelden: 1395 Upsaterland, 1418 Upsterland moet dat in de loop van de 14de eeuws zijn geschied".⁽⁵⁾ Ontwikkeling van het hedendaagse [[[toponiem] *stər*] N] uit *Xsitter(a)* of *Xsater(a)*, 'bewoners van X', lijkt plausibel, gezien het vooral in Groningen tot op heden productieve *-ster* in adjectiva van het type *Delfzielster* en in inwonersnamen⁽⁶⁾ als *Delfzielster*, *Grouwster* en *Hogelandster* (Van Loon 1977: 152; Eric Hoekstra 1999), al is Sipma (1957: 10) van mening dat dit "in hiel oar formans is as *-ster* ut *sater*, *sitter*" [een heel ander formans is dan *-ster* uit *sater*, *sitter*]. Een *Hoornster* is een inwoner van *Den Hoorn* (bij Wehe), een *Kanaalster* is een inwoner van *Stadskanaal*, een *Damster* een inwoner van *Appingedam* (vergelijk *Damsterdiep*), een *Sappemeester*⁽⁷⁾ een inwoner van Hoogezand-Sappemeer.⁽⁸⁾

⁽⁴⁾ Volgens Van Loon is het "bewaard gebleven in modern Nederlands *eenzaat*, *nazaat* enz." en in de Zuidhollandse plaatsnaam *Rijnzaterwoude* (1977: 152, 153).

⁽⁵⁾ In *Eatrum* < *Eastrum* (*Oostrum* < **Oosterheem* - Van Berkel & Samplonius 1995: 176) is ook de */s/* weggevallen. Deze naam behoort etymologisch weliswaar niet tot het type in (1), maar de metrische condities verschillen niet.

⁽⁶⁾ Niet specifiek vrouwelijke inwonersnamen (vgl. Haeseryn e.a. 1997: 664, 670).

⁽⁷⁾ r-loos. Hierop komen we terug in par. 5.

⁽⁸⁾ Miedema (1965: 126, 129) geeft meer voorbeelden voor Friesland (onder meer *Lemsters*, *Jousters* < *Lemmer*, *Joure*) en "het Westerkwartier en verder vooral langs de kust tot de Dollard" (onder meer *Hamsters* < *Den Ham*).

Dit type inwonersnaam komt ook voor in Friesland en het Fries, getuige onder meer *Wierster* (inwoner van *Wier*), *Ee - Eester* / in het Fries *Ie* en, met breking, *Iester*, uitgesproken als [jIstər] (Miedema 1987: 109).

Dit *-ster* hangt nauw samen met *-stra*, dat als variant overigens ook voorkomt in enkele plaatsnamen - zoals in

- (3) Delfstrahuizen (Nederl. variant) / Delfsterhuzen, Dolsterhuzen (Friese varianten)
Tietjerkstradeel / Tytsjerksteradiel

In verband met *Henshuizen*, Fries *Jinshuzen*, vermelden middeleeuwse bronnen *Henshuystera gued* (A.D. 1476) en *Henshuysterfelt* (A.D. 1543 - Miedema 1987: 111).

Familienamen op *-stra* gaan terug op appellativa met de gen.plur. vormen *satera* / *sâtera* / *sêtera* (Ebeling 1993: 113). Hierbij bleef de genitief uitgang *-a* dus, anders dan in aardrijkskundige namen van het type in (1), fonetisch behouden. Volgens Sipma (1957: 9) is *-ster* "echt Fries, en voor zover het de vorm *-stra* in familienamen betreft, alleen Westlauwers" (onze vertaling - FH&LB).

Zowel aardrijkskundige namen van het type *X-ster-N* of *X-stra-N* als familienamen als *Y-stra* berusten van oorsprong waarschijnlijk op een aardrijkskundige naam (*X* of *Y*) gevolgd door *sitter(a)* of *sater(a)*. *X-sitter(a)* en *X-sater(a)*, *Y-sitter(a)* en *Y-sater(a)* lijken oorspronkelijk samenstellingen te zijn geweest. Het tweede lid, *sitter(a)* / *sater(a)*, heeft hierin gaandeweg zijn woordstatus verloren. Zijn betekenis verschoof van lexicaal naar louter grammaticaal; zijn status verschoof van inhouds- naar functiewoord, en vervolgens van woord naar suffix. *-ster* heeft daarmee als grammaticalisatieproduct een geschiedenis die vergelijkbaar is met die van Nederlandse derivatiesuffixen als *-heid* en *-lijk* (vgl. Sipma 1957: 9).

Of er op de weg van het woord *sitter(a)* / *sater(a)* naar het suffix *-ster* cliticisering is opgetreden is niet duidelijk. In elk geval is er 'semantic bleaching' aan te wijzen (één van de symptomen van grammaticalisatie) van *-ster* en ook van *-stra*. Wat *-stra* betreft blijkt dit o.m. uit de generalisatie van het suffix naar niet-toponimische basisvormen (Miedema 1974: 43; Ebeling 1995: 750-752). Toen de oorsprong in vergetelheid was geraakt, werd *-stra* als achtervoegsel in familienamen gegeneraliseerd. Deze generalisatie bestond uit een decondi-

tionering: de basis hoefde niet langer een plaatsaanduiding te zijn. Ook voor-
namen, beroepsaanduidingen en in die laatste samenhang vooral werktuigen
konden als basis dienen. Voorbeelden zijn achtereenvolgens *Pijpstra* (< *Rienk
Pybes*, hierbij is het patroniem *Pybes* / *Piebes* afgeleid van de voornaam *Pybe
/ Piebe*)⁽⁹⁾, *Sjoerdstra* (naast *Sjoerdsma*), *Spoelstra* en *Ploegstra*. Vermeldens-
waard is ook de molenaar die, bij de verplichte algemene naamaanneming van
1811, de naam *Wiekstra* aannam.

Ook is er duidelijk syntactische fixering opgetreden (ook een symp-
toom van grammaticalisatie) in de positie onmiddellijk na plaatsnamen (X of
Y). De fonologische reductie (eveneens een symptoom van grammaticalisatie)
van *sitter(a)* / *sater(a)* via *-stera* tot *-/stər/* resp. *-stra* is hierboven al aan de orde
geweest.

Tegen de achtergrond van bovenstaande overwegingen kijken we in deze sectie
tenslotte naar een vijftal aardrijkskundige namen met */stər/* met een lastige ety-
mologie, om te beginnen *Beemster*. Bach (1953: 207) wijst op de "onbestimmte
Herkunft" van de naam van dit in de 17e eeuw drooggelegde meer, dat in een
bron uit het jaar 989 verscheen als rivier, *flumen quod dicitur Bamestra*. Vol-
gens Schönfeld (1955: 38) is de herkomst van de naam "nog niet bevredigend
verklaard", maar zijn bespiegelingen lijken een etymologie < *sitter(a)*, *sater(a)*
uit te sluiten. Vier decennia later heeft Udolph (1994: 245) hier nog niets aan
toe te voegen.

De etymologie van de Drentse plaatsnaam *Eemster* (gemeente Dwin-
gelo) is eveneens in nevelen gehuld. Volgens De Vries (1962: 52) gaat de naam
terug op **Amiz(w)ari* < **Amisia(s)* + **varii*, de bewoners van de stroom *Amisia*,
de aan de *Eems* wonenden. Men nam daarbij aan dat de huidige Beiler Stroom
vroeger *Eems* genoemd werd, een aanname waarvoor geen aanwijzing bestaat,
aldus Van Berkel & Samplonius (1995: 54-55). Een andere duiding is **Imas
haru*, 'begroeide heuvelrug van Imo' (De Vries) dan wel 'zandige heuvelrug van
de persoon Imo' (Van Berkel & Samplonius). Een geheel andere etymologie
vindt men bij Naarding (1963: 25). Hij lijkt te suggereren dat de aanduiding
Emesere (A.D. 1217), 'Eembewoners', teruggaat op *Eem-es-ər*, waarin 'es' staat
voor 'dorp', waarmee *Emesere* zoveel betekend zou hebben als 'Eem-dorp-er-s'.

⁽⁹⁾ Deze duiding kan ook apocrief zijn; *pijp* is namelijk ook de aanduiding voor
een stenen brug over een gracht of sloot. In dat geval is er wel degelijk sprake van een
toponimische basisvorm.

Eemster lijkt tegenwoordig tevens een inwonersnaam te zijn. Door samenstelling zijn de lokale veldnamen *Eemster-es* en *Eemsterkamp* ontstaan. Het lijkt niet helemaal uitgesloten dat deze laatste vormen tevens analogieproducten zijn waarvoor aardrijkskundige namen van het type in (1) model hebben gestaan.

Minder raadselachtig lijkt de herkomst van de naam *Humsterland* (Gr.), in de vroege Middeleeuwen een vrij dicht bewoond eiland. De naam komt in het jaar 786 voor in "in pago *Hugomarchi*" en in 1222 als *Hugumarchi*, van *Huga-mark-ja*, 'het (grens-)gebied van de *Hugas*', een benaming voor de Franken dan wel Friezen. Ook is er sprake van *Hugenmarken*, *Hugemerke* en *Hugmerke*. Een bron uit de 8e eeuw maakt gewag van een "locus qui dicitur *Humarcha*". Een vergelijkbare korte variant duikt op in 855: "in pago *Humerki*". In 1340 is er sprake van een "prepositura in *Humerike*" en in een oorkonde van 1392 heet het in de volkstaal *Hummersum*; ook is er de variant *Hummertse*.⁽¹⁰⁾ Werden deze beide laatste varianten als samengesteld ervaren (*Hummers+um*, *Hummerts+e*) en is *Humster-* als in namen van het type in (1) afgeleid van *Hummers*, *Hummert* of is *Humster-* een metathesisproduct van de volle vormen?

De etymologie van /stər/ in *Wijster* (Dr.) lijkt met het *-ster* in namen van het type in (1) niets te maken te hebben. De plaatsnaam is teruggevoerd op *Wisnare*, *Wiesen-Are* (aan de bovenloop van de *Are*). Men lijkt aan te nemen dat /narə/ gereduceerd is tot /nər/, dat vervolgens via assimilatie (nasaal > oraal) aan de voorafgaande fricatief veranderde in /tər/.

De plaatsnaam *Dingsterveen* (Ov.) < *Dingstederveen* is een voorbeeld van /stər/ uit *stede*. Meer over casusvormen en varianten van dit *stede* in Bach (1953: 346-347) en de daar genoemde referenties. Kortom: *Dingsterveen*, *Wijster* en *Beemster* behoren vrijwel zeker niet tot het type aardrijkskundige namen in (1), *Eemster* en *Humsterland* misschien wel, maar ze blijven problematisch. Nader onderzoek lijkt geboden.

⁽¹⁰⁾ Van Blom 1900: 558-559; De Monté Verloren 1948: 8-9; Gysseling 1970: 46; Blok 1979: 15, 90.

3. Geografische distributie

Aardrijkskundige namen van het type in (1) lijken allereerst voor te komen in Friesland, maar men vindt ze ook in Groningen, getuige aardrijkskundige namen als *Damsterdiep*, *Leekstermeer* en dergelijke.⁽¹¹⁾ Ze zijn niet geheel beperkt tot het noordoosten, blijkens het Noordhollandse *Dreister Gouw* (< *Drei* vanaf A.D. 1214, aldus Heidinga 1977: 33; < *Dreg* - Postma 1957: 4) bij Oosthuizen. Het lijkt niet toevallig dat het hier om een plaats in West-Friesland gaat. Elders in het Nederlandse taalgebied lijkt dit naamtype niet voor te komen. Globaal vindt men *-ster* in het type aardrijkskundige namen in (1) daar waar ooit Fries gesproken werd / waar nu nog Fries gesproken wordt. Ook in Oost-Friesland komen aardrijkskundige namen voor van het type in (1), zoals bijv. *Uiterstewehrster Weg* (< *Uiterstewehr*), *Middelstewehrster Weg* (< *Middelstewehr*), *Abbingwehrster Weg* (< *Abbingwehr*), *Riepster weg* en *Riepster Hammrich* (< *Riepe*) en *Knockster Tief* (< *Knock*).

Zijn de huidige proporties van het voorkomen in / buiten Friesland resp. het voormalig Friestalige deel van het taalgebied van enerzijds aardrijkskundige namen met *-ster* als in (1) en anderzijds familienamen met *-stra* gelijk? Voor een eerste, oppervlakkige en niet al te gedegen,⁽¹²⁾ indruk presenteren wij in Tabel 1 de tellingen van aardrijkskundige namen met *-ster* in onze verzameling (in het appendix) waarvan de etymologie niet problematisch is resp. van het aantal dragers van familienamen op *-stra* (mogelijkerwijs inclusief enkele buitenlandse namen op *-stra*, zoals *Balestra* en *Soemita Sostra*) bij de volkstelling van 1947 volgens het *Nederlands Repertorium van Familienamen*.

⁽¹¹⁾ Dit strookt volledig met de kaart van "inwonersnamen in de Nederlandse dialecten" van De Schutter (tegenover p. 30 in De Schutter 1983), die zich blijkens het commentaar geen raad wist met de etymologie van het suffix *-ster* in appellativa van dit type.

⁽¹²⁾ Zo zijn er bijvoorbeeld geen plaatsnaamoverzichten voor de provincies Groningen en Noord-Holland geraadpleegd. Voor een kaart van de geografische verspreiding van *-ster*-namen zou een uitputtend of bijna-uitputtend overzicht van alle aardrijkskundige namen met *-ster* beschikbaar moeten zijn. We hebben het dan niet alleen over plaatsnamen, maar ook over veld-, straat- en waternamen, zowel de officiële, geregistreerde, als de niet-officiële.

	Friesland	Groningen	N.-Holland	elders	totaal
n aardrijkskundige namen met <i>-ster</i> type (1)	65	13	1	0	79
n dragers familienaam op <i>-stra</i>	55602	11392	13958	25010	105962

Tabel 1. De verbreiding van aardrijkskundige namen met *-ster* van het type in (1) en het aantal dragers van een familienaam op *-stra* in Nederland anno 1947

De proporties zijn ongelijk en dat is beslist niet alleen een gevolg van het feit dat het in het eerste geval gaat om het aantal 'types' en in het tweede om het aantal 'tokens'. Aardrijkskundige namen met *-ster* lijken buiten het voormalig Friestalige deel van het taalgebied niet voor te komen. Dat is anders bij familienamen met *-stra*, hoewel meer dan driekwart daarvan geconcentreerd is in het voormalig Friestalige deel van het taalgebied, met als toppeur het huidige Friesland (vgl. Miedema 1965: 125). Deze *mismatch* is verklaarbaar: plaatsen migreren niet, personen wel. De migranten hebben wel hun familienamen maar niet hun aardrijkskundige namen meegenomen.

Tot zover, summier, de geschiedenis van ontstaan, ontwikkeling en verbreiding van *-ster* in aardrijkskundige namen van het type in (1) en van het nauw verwante *-stra*. In het vervolg van deze bijdrage bepalen wij ons voornamelijk tot het heden; wij richten ons daarbij in het bijzonder op aspecten van de morfologie en fonologie van dit morfeem.

4. Morfologie en morfologische distributie

Zijn er andere grammaticale beperkingen op (2) dan het feit dat het basiswoord een nomen *sensu stricto* moet zijn? Er zijn geen aanwijzingen voor de veronderstelling dat er beperkingen zijn ten aanzien van bijv. het genus van het basiswoord of het hoofd.

Er is een beperking die, behalve van grammaticale, misschien ook van semantische aard is, te weten het (al in par. 1 gesignaleerde) feit dat de basis een

toponiem moet zijn. Hierop zijn geen uitzonderingen. *Lukster* in *Lukster Tynje* (vgl. *Winia Tynje* - ook bekend als resp. Groote en Kleine Tynje) gaat terug op *Luxwoude* < *Lukeswalde* (vgl. *Lucaswolde* / *Lúkswâld* (Gr.) (Van Berkel & Samplonius 1995: 143), dat op zijn beurt teruggaat op de voornaam *Luks* < *Lucas*.

Fungeert het [[toponiem] *stør*] deel van het templaat in (2) hedentendage als genitief? In dat geval zijn aardrijkskundige namen van het type in (1) vergelijkbaar met bijv.

- (4) 's Gravenhage
's Hertogenbosch
Heerlerheide < Heerlen
Nieuwenhagerheide < Nieuwenhagen
Gulperberg < Gulpen

en, in zekere zin, *Ubach over Worms*, hoewel het syntagma aan de oppervlakte verschilt. Een genitief-'lezing' van *-ster* in aardrijkskundige namen van het type in (1) geeft Postma (1957; 1962: 14)⁽¹³⁾, die de feiten ook in dit opzicht vanuit een synchron perspectief bekijkt; volgens hem betekent dit *-ster* 'behorende tot'. Een aardrijkskundige naam van het formele type [[[toponiem] *stør*] N] 'betekent' in deze opvatting dus niet zozeer de N van degenen die wonen in [toponiem] maar (minder nauwkeurig) de N van degenen die behoren tot [toponiem] of zelfs de N die behoort tot [toponiem].

In de striktere zin van de afleiding *Xster* als inwoner van X of appellatief, dus in de genitief-'lezing' van *-ster*, is er sprake van geografische variatie en deels ook allomorfische verhoudingen⁽¹⁴⁾ tussen *-ster*, *-s*, *-er*, *-(e)mer* (in familienamen *-(e)ma*), *-eger*, *-ker*, *-(t)jer*, *-gen* en *-inger* (in familienamen *-inga*), maar het zou te ver voeren om daar gedetailleerd op in te gaan. Wij volstaan met een korte parafrase van enkele observaties terzake van Jarich Hoekstra (1998: 98-100): *-er* komt voor na plaatsnamen die uitgaan op *-um*,

⁽¹³⁾ Postma 1962 deel I (p. 14) gaat meer in het bijzonder over de etymologie van de plaatsnaam Opsterland (< *Upsaterland*); in de visie van de auteur is *Op* hier een substantief met de betekenis "it hege", de hoogte. In Huismans (1972: 92) duiding is *Op* een adverbium.

⁽¹⁴⁾ Hierover tentatief Postma 1957: 5; Sipma 1957: 9; Miedema 1965.

-aam, *-(w)ert*, *-aard*, *-war*, *-ein*, *-ryp*, *-terp*, *-skoat* en *-furd*, na plaatsnamen op een consonant gevolgd door /s/ of /z/ en, omgekeerd op /s/ of /z/ gevolgd door een consonant, evenals na plaatsnamen op *-əl*; *-ster* verschijnt in alle andere contexten. Deze distributie van *-er* en *-ster* wordt vaak verstoord, mogelijk-
 wijks door ontlening. Bovendien doorkruist het suffix *-emer* de taakverdeling van *-er* en *-ster*, aldus Hoekstra.

In van plaatsnamen afgeleide appellativa en adjectiva wordt *-ster* ervaren als de Friese en *-er* als de Nederlands variant van het suffix, blijkens het feit dat *-ster* en *-er* de neiging hebben te co-occureren met de Friese resp. Nederlandse variant van het basiswoord, bijv. *Aldtsjerkster*, **Aldtsjerker*, *Oudkerker*, *Oudkerkster* en *Readtsjerkster*, **Readtsjerker*, *Roodkerker*, *Roodkerkster* en zelfs *Oentsjerkster*, **Oentsjerker*, *Oenkerker*, **Oenkerkster*.

In alle aardrijkskundige namen met *-ster* van het type in (1) lijkt er sprake te zijn van een samenstelling waarbij *-ster* aan het eind staat van het eerste samenstellende lid. Dit eerste lid onderhoudt een 'adjectivische' (Postma 1957) verhouding tot het erop volgende hoofd. Dit *-ster* wordt altijd achter een morfologisch woord gevoegd en is dus een suffix, meer bepaald een derivatiesuffix. Ten overvloede: van een nomen (in de letterlijke zin) wordt hier òf een nieuw nomen (en wel een inwonersnaam of appellatief) òf een adjectief afgeleid. In dat laatste geval is er duidelijk sprake van transpositie, één van de wezenskenmerken van derivatie. Op het punt van de morfologische en syntactische valentie, echter, zijn deze *-ster*-afleidingen in zekere zin minder adjectivisch dan afleidingen van een geografische naam met een *-s*-suffix (type *Brabants*). Zo kunnen *-ster*-afleidingen, in tegenstelling tot *-s*-afleidingen, geen flexie ondergaan; ook laten ze geen gradatie toe, noch afleiding met het prefix *on-* (als in *onbrabants*, maar **ondelfzijlster*). Bovendien kunnen ze uitsluitend attributief gebruikt worden (Haeseryn e.a. 1997: 718).

Blijkens de feiten in (1) en in het appendix komt dit *-ster* alleen voor in aardrijkskundige namen die beschouwd kunnen worden als samengestelde woorden. Dus ook in dit opzicht lijken *Eemster*, *Beemster* en *Wijster* buiten de boot te vallen.

-ster is voor het type van namen in (1) nog steeds productief, getuige het feit dat er recentelijk nog enkele nieuwe straatnamen en dergelijke mee zijn gemaakt. Zo kreeg, naar een besluit van B&W van Leeuwarden d.d. 7 december 1999, een

brug de naam *Pylkwiersterbrêge*, naar *Pylkwier*, de naam van een oud boerenhuis dicht bij Leeuwarden. *Groenedijk* is de naam van een bestaande doorgaande weg in Sneek waar de nieuwe straatnaam *Groenedijksterzijl* naar verwijst. In de gemeente Kollumerland loopt een recentelijk aangelegde straat met de naam *Keegensterpad*, een naam die verwijst naar het naburige dorpje *De Keegen*. En in dezelfde gemeente loopt een nieuwe weg met de naam *Sânbultsterwei* (van *Sânbulten*) over de gemeentegrens heen naar Achtkarspelen.

Nu kan men zich in verband met deze en dergelijke vernoemingen - die veelal het werk zijn van speciale gemeenteraadscommissies- afvragen of er sprake is van 'productiviteit' in dezelfde zin als bij een regulier affix. In het verlengde hiervan ligt de vraag in hoeverre bij namen van het type in (1) sprake is van 'natuurlijk' taal materiaal. Het antwoord op deze vragen ligt besloten in het fonologische en (deels al aangestipte) morfologische gedrag van deze namen. In de slotparagraaf van deze bijdrage zullen wij, ter beantwoording van deze vragen, de balans opmaken.

Zijn *-ster* en *-stra* allomorfen? Van allomorfie is hedentendage geen sprake, maar in grammaticaal opzicht bestaat er wel een zekere arbeidsdeling die lijkt op complementaire distributie. Deze laat zich als volgt omschrijven:

- (5) Binnen het namenbestand is
-ster finaal in afgeleide inwonersaanduidingen en appellativa en in denominale adjectiva die fungeren als eerste lid van een samenstelling
-stra finaal in nomina (met uitzondering van *Tietjerkstradeel* en *Delfstrahuizen*)

Blijkens de *Grote Provincie Atlas* (Topografische Dienst, 1988-1991) zijn er in Friesland, naast de al eerder genoemde plaatsnaam *Delfstrahuizen*, nog vijf boerderijnamen (*Camstrastate* in Wirdum, *Groot Suffenstra* en *Klein Fenwierstra* in Idaard, *Talstrazathe* in Mantgum en *Westrastate* in Pingjum) en vijf straatnamen met *-stra* (*Derk Hoekstrastuifdijk*, *Jan Wapstraweg*, *Scheepstrapad* in Schiermonnikoog, *Troelstraweg* in Idskenuizen en *Zandstrareed* in Ureterp). Hieraan kunnen nog toegevoegd worden de veldnaam *Buweerstrafenne* (A.D. 1406 *Buawerstra fennem*, bij Leeuwarden) en *Camstraburen*, tegenwoordig een straatnaam in Leeuwarden. In het Drentse Bovensmilde is er overigens

⁽¹⁵⁾ *Wijk* is hier een waternaamgrondwoord; het is de benaming voor een zijvaart in een verveningsgebied.

nog een waternaam met *-stra*, namelijk *Veenstrawijk*, de naam van een kanaal of sloot.⁽¹⁵⁾ Vrijwel al deze aardrijkskundige namen zijn echter afgeleid van een familienaam.

In het *Nederlands Repertorium van Familienamen* (1947) komen niet meer dan 6 namen voor met een *-ster* dat waarschijnlijk dezelfde etymologie heeft als dat in plaatsnamen van het type in (1) en appellativa en adjectiva van het type *Delfzielster* en *Wierster*. Tabel 2 geeft de geografische verbreiding van de namen.

	Friesland	Groningen	N.-Holland	elders	totaal
Dijksterhuis	6	304	19	154	483
Gunster	3	30	2	20	55
Hamster	0	83	1	20	104
Hooghiemster	21	1	3	10	35
Kooister	0	3	3	0	6
Rijsterborgh	0	0	13	59	72

Tabel 2. Het aantal dragers van een familienaam met *-ster* < Oudfries *sitter(a)* of *sater(a)* in Nederland anno 1947

De namen *Dijksterhuis* en *Rijsterborgh* gaan vermoedelijk terug op een aardrijkskundige naam van het type in (1). Naast *Gunster* bestaan ook de namen *Gunstra* en *Van der Gun*. *Hamster* gaat waarschijnlijk terug op de gelijkkluidende inwonersnaam (< *Den Ham* - vgl. noot 8). Naast *Hooghiemster* bestaan ook de variant *Hooghiemstra*, zoals *Kooister* geflankeerd wordt door *Kooistra*. Dus alleen *Gunster*, *Hooghiemster* en *Kooister* lijken over te blijven.

Gezien de verwaarloosbare aantallen plaatsnamen met *-stra* en familienamen met *-ster* uit Oudfries *sitter(a)* of *sater(a)* concluderen we voorlopig dat (5) adequaat is.

5. Fonologie en fonologische distributie

Is *-ster* een reductievorm van *-stra*? Historisch zijn het allebei reductievormen (zie par. 2 hiervoor; vergelijk Sipma 1957: 9).

⁽¹⁶⁾ Zoals gesuggereerd door Jarich Hoekstra (1998), geparafraseerd in de vorige sectie.

Voor zover er sprake is van een herschikking van de allomorfeverhouding tussen *-ster* en *-er*⁽¹⁶⁾ is het de vraag of *-ster* alleen optreedt na een bepaalde natuurlijke klasse van segmenten. Daaraan vooraf gaat de vraag of zulks bepaald moet worden op basis van de (Oud-)Friese of de 'Hollandse' vorm. In een geval als *Seerijp* of *Seeryp* (de 'Hollandse' varianten) oftewel *Stryp* (de Friese - de plaats ligt op Terschelling), bijvoorbeeld, dient evident van de Friese vorm uitgegaan te worden. Die laatste wordt door Van Berkel & Samplonius (1995: 209) overigens teruggevoerd op **suder-rijp*, 'zuidelijke zeekant'; onder meer daarom behoort *Stryp* dus niet tot de groep van aardrijkskundige namen in (1).

Onderzoek op basis van de verzameling aardrijkskundige namen in het appendix duidt niet op een samenhang met

- * de hoofdklasse waartoe het voorafgaande segment behoort. *-ster* duikt op na obstruenten, nasalen, liquidae, glides en vocalen. Voorbeelden van het laatste zijn *Abbeg(e)a - Abbeg(e)asterke(a)tting*, *Jubbega - Jubbegaster Kompenije*, *Ee - Eesterga* / in het Fries, met breking, *Jistergea* (vgl. Miedema 1987: 109). Een glide gaat aan het suffix vooraf in bijv. *Drei - Dreister Gouw*, *Oldeouwen - Ouwster-Nijegea* / *Ousternijegea* en *Ouwsterhaule* / *Ousterhaule*;
- * de +/- stem-specificatie van de voorafgaande consonant. Ook de vraag of de consonant in kwestie redundant of contrastief stemhebbend is speelt kennelijk geen rol. In dat laatste verband kan er gewezen worden op het feit dat *-ster* opduikt na bases die uitgaan op

(6)	/Vd/ in bijvoorbeeld <i>Feanwâld</i> ⁽¹⁷⁾ - <i>Feanwâldsterwâl</i>
	/Vt/ <i>De Koaten - Koatstertille</i>
	/Vz/ <i>Surhuzum - Surhústerfean</i>
	/VCs/ <i>Beets - Beetstersweach</i> en <i>Leens -</i> <i>Leensterstillen</i>

- * de +/- continuant-specificatie van de voorafgaande consonant. We vinden *-ster* enerzijds na vocalen en fricatieven (*Jubbega - Jubbegaster Kompenije*, *Surhuzum - Surhústerfean*), anderzijds na nasalen en plosieven (*Lemmer - Lemsterhoek*, *Dronryp - Rypsterdyk*);
- * de plaats van articulatie van de voorafgaande consonant. Dit laat zich

⁽¹⁷⁾ De <|> is gevoicaliseerd.

illustreren aan onder meer de nasalen: labiaal (*Lemmer - Lemsterhoek*, *Den Ham - Hamsterborg*), coronaal: /r/ (n) (*Dykshorne - Dykshornsterpolder*) en dorsaal (*Skingen - Skingster Feart*).

Zijn er beperkingen op een voorafgaand consonantcluster? En zo ja, zijn deze conform de beperkingen die aan clusters gesteld worden in het Fries (vgl. Cohen et alii 1978: 133-143)? Zo wordt *stst vermeden,⁽¹⁸⁾ ook in namen op *-stra* (Ebeling 1995: 749). *-ster* duikt op na bases die uitgaan op

(7)	/lf/	in bijvoorbeeld <i>Delfsterhuzen</i>
	/rf/	<i>Warfstermûne</i>
	/rk/	<i>Tytsjerk - Tytsjerksteradeel</i>
	/xt/	<i>Drachten - Drachtster Compagnie</i>
	/ts/	<i>Beets - Beetstersweach</i>

In *Boarnsterhim*, *Dykshornsterpolder* en *Kuikhornstertille*⁽¹⁹⁾ is de etymologische /r/ alleen in de spelling aanwezig; *Boarnsterhim* heeft /VVnst/ in plaats van /VVrnt/ wegens de algehele "schwache Position des -r- nach Vokal und vor Dental"⁽²⁰⁾ (Ebeling 1995: 750). In *Dykshornsterpolder*, *Kuikhornstertille* is de deletie van de /r/, die in het Fries coronaal (apicaal) gerealiseerd wordt, gecompenseerd door verlenging van de vocaal. Vergelijk de familienaam *Boonstra* naast *Boornstra* (< *Oldeboorn*), *Vaatstra* naast *Vaartstra*; meer voorbeelden in Ebeling (1995: 750). Vergelijk de in par. 2 genoemde inwonersnaam *Sappemeester*.

Treedt er in de afleiding van *-ster*-namen van het type in (1) clustervereenvoudiging op in clusters van coronalen? Zo generiek blijkt het niet te zijn, want /tst/- en /dst/-clusters blijven meestal intact, zoals blijkt uit namen als *Beetsterzwaag* en *Veenwoudsterwal* / *Feanwâldsterwâl*; de eerste van de beide plosieven wordt echter variabel gerealiseerd. Op internet wordt *Kootstertille* ook wel gespeld als *Koostertille*; idem dito *Beetsterzwaag* *Beesterzwaag* (de

⁽¹⁸⁾ *Lutjegast - Lutjegaster Molenpolder* (Gr.) ligt op één lijn met *Gaast - Gaasterland* (par. 1 hiervóór).

⁽¹⁹⁾ In de poëtische geest van Justus van Oel (1989: 4, 74) is *Kuikhornstertille*, wegens de "natuurlijke economie" van de menselijke taal, behalve een plaatsnaam tevens een substantief met de betekenis "oude kleeheranger die enigszins is uitgebogen en nu dienst doet als auto-antenne."

⁽²⁰⁾ Een verschijnsel dat niet specifiek is voor het Fries, maar bijv. ook in een groep van Limburgse dialecten voorkomt (zie bijv. Hinskens 1992, par. 5.3.6 en 6.3.6).

laatste variant wordt ook genoemd in het *Aardrijkskundig Woordenboek*, Van der Aa 1839-'51). Een familienaam als *Vlietstra* wordt ook wel gerealiseerd als *Vliestra*. Ook /nst/-clusters komen voor, zoals bijv. *Leens - Leentertillen* (Gr.) en de eerder vermelde namen met een basis die uitgaat op etymologisch /Vrn/, fonetisch [(V)Vn], zoals *Boarnsterhim*, *Dykhornsterpolder*. In de aardrijkskundige namen *Zansterdiep* / *Zansterpijpje* (basis: *Zand*) is de eerste plosief verdwenen uit /ntst/.

Gezien de tendenzen in de familienamen die Ebeling (1995: 749) signaleert, lijkt er iets bijzonders aan de hand met coronaalclusters die beginnen met een nasaal. /ndstra/ en /ntstra/ worden gemakkelijk /nstra/, bijv. *Sanstra*, naast het minder gangbare *Sandstra*. Tabel 3 geeft het aantal verschillende familienamen die teruggaan op /ndstra/ en /ntstra/ met en zonder postnasale plosief.

	-ndstra	-ntstra
met postnasale plosief	8	2
zonder postnasale plosief	2	2

Tabel 3. Het aantal verschillende familienamen die teruggaan op /ndstra/ en /ntstra/ met en zonder postnasale plosief. Bron: *Nederlands Repertorium van Familienamen 1947*

Van de acht <ndstra> namen met plosief <d> die eenduidig op /nd-stra/ terug lijken te gaan (*Bandstra*, *Duizendstra*, *Endstra*, *Landstra*, *Sandstra*, *Strandstra*, *Windstra* en *Zandstra*) zijn er slechts twee met een plosiefloze variant (*Sanstra*, *Zanstra*). De namen *Baanstra*, *Laanstra* en *Wijnstra* of *Wienstra* corresponderen niet met *band*, *land* en *wind*, maar met resp. *Van der Baan*, *Van der Laan* en *Wynia* of *Wijns*. Van de beide <ntstra> namen met plosief <t> die op /nt-stra/ terug lijken te gaan (*Gruntstra*, *Zantstra*)⁽²¹⁾ bestaan ook plosiefloze varianten. De <t> valt dus stelselmatig weg, de <d> blijft in zes van de acht gevallen gehandhaafd.

Deze bevinding lijkt haaks te staan op het feit dat etymologische /Vnd/ clusters in de reguliere woordenschat van het Fries veranderd zijn in /VVn/, terwijl etymologische /Vnt/ clusters onveranderd zijn gebleven (vgl. Hinskens

⁽²¹⁾ Hoewel men erover kan twisten of de basis van *Zantstra* uitgaat op een stemloze.

& Van Oostendorp 2004: 539). We moeten hier echter om meerdere redenen voorzichtig zijn. Allereerst zijn er blijkbaar slechts twee *ntstra*-namen (met in 1947 niet meer dan vier naamdragers). Ten tweede is 'intrusive stop' formatie heel natuurlijk in de context /ns/, ook wanneer beide segmenten niet tautosyllabisch zijn. De 'intrusive stop' moet hier, evenals /n/ en /s/, coronaal zijn, met /n/ de specificatie [-cont] delen en met de /s/ de specificatie [-nasaal]. Dan hebben we het, in lettergreepfinale positie, over /t/. Zo gaat de naam *Grondstra* vermoedelijk terug op de waternaam *De Grons*, niet op **Grond*; iets dergelijks geldt vermoedelijk voor *Lintstra*, naast *Linstra*, waarschijnlijk een variant van *Lenstra*. Ten derde kan een 'Hollandse' of 'hollandiserende' spelling de vormen <ntstra> en <ndstra> tot gevolg gehad hebben. Hierdoor en door een eventuele 'intrusive stop' staan *ndstra* en *ntstra* niet altijd op één lijn met de etymologische finale *nd* en *nt* in de reguliere woordenschat.

In de vorming van aardrijkskundige namen van het type in (1) is een deel van het basiswoord vaak getrunkeerd:

- | | | |
|-----|----------|--------------------------------------|
| (8) | Lemmer | *Lemmersterland / Lemsterland |
| | Drachten | *Drachtenster / Drachtster Compagnie |

Onze verzameling van relevante aardrijkskundige namen (in het appendix) bevat geen namen waarin *-ster* voorafgegaan wordt door een lettergreep met een sjwa. Dit leidt tot de beschrijvende generalisatie dat *-ster* blijkbaar niet voorafgegaan kan worden door een lettergreep met een sjwa (vgl. Visser 1994: 124). Is dat wel het geval dan wordt *-er* gebruikt:

- | | | |
|-----|--------|------------------------|
| (9) | Kollum | *Kollumster / Kollumer |
| | Dokkum | *Dokkumster / Dokkumer |

In dit opzicht is de door Jarich Hoekstra (1998) geschetste allomorfie blijkbaar nog niet verstoord.

In alle *-ster*-namen van het type in (1) draagt de lettergreep onmiddellijk voorafgaand aan het suffix klemtoon; het feit dat de klemtoon ook in een straatnaam als *Kadalsterwei* op de lettergreep onmiddellijk vóór *-ster* ligt (*KaDALsterwei*) toont dat hier sprake is van een prosodische morfologie die

wordt gestuurd door het principe dat *-ster* deel moet uitmaken van een strikt trocheïsch 'venster'.⁽²²⁾

Hetzelfde patroon kan men waarnemen in familienamen op *-stra*; vgl. Ebeling (1993: 113; 1995: 749), die onder meer het voorbeeld *Lemstra* noemt, dat hij in verband brengt met *Lemmer*. Een andere voorbeeld is *Triemstra* (en niet **Triemenstra*). Familienamen op *-stra* bestaan vrijwel zonder uitzondering uit één enkele trochee. De noodzakelijke verkorting kan ook elders in het basiswoord plaatsvinden:

- | | | |
|------|-------------|---------------------------------------|
| (10) | Oldeboarn | *Oldeboarnstra / Boarnstra / Boonstra |
| | Ureterp | *Ureterpstra / Terpstra |
| | Munnikezijl | *Munnikezijlstra / Zijlstra |

Door middel van hetzelfde mechanisme is op basis van plaatsnamen als *Haskerdijken* en *Surhuizumerdijk* de naam *Dijkstra* (**Haskerdijkstra*, **Surhuizumerdijkstra*) tot stand gekomen.

De truncatie betreft ook in aardrijkskundige namen van het type in (1) vaak het linker deel van het basiswoord:

- | | | |
|------|--------------------|--|
| (11) | Dronrijp / Dronryp | *Dronrypsterdyk / Rypsterdyk |
| | Oldeouwen | *Oldeousternijegea / Ousternijegea |
| | Oldeouwen | *Oldeousterhaule / Ousterhaule |
| | Uithuizermeeden | *Uithuizermeester / Meester / Meister
/ Mijster |

vergelijk ook inwonersnamen als **Appingedamster / Damster* < *Appingedam*. *-ster* maakt deel uit van een trocheïsch 'venster'; daartoe hecht het zich blijkbaar vaak aan de wortel. Wortelderivatie is in het Fries niet ongevoel, getuige bijv. *skoalplein*, *skoalke* naast *skoalle*. Het bestaan van *-ster*-namen als *Akmarijppolder* (< *Akmarijp*), *Dykshornserpolder* (< *Dykshorn*), *Smalle Eesterzanding* (< *Smalle Ee*), *Goëngarijppster Poelen* (< *Goëngarijp*), *Kuikhornstertille* en *Kuikhornstervaart* (< *Kuikhorne*, *Kùkherne*) etc. toont echter dat de reductie van het

⁽²²⁾ Dit geldt ook voor afgeleide vrouwelijke persoonsaanduidingen in de standaardtaal (De Haas & Trommelen 1993: 190-192). De enige uitzonderingen zijn woorden als 'misdadigster' en 'vrijwilligster', al gaat ook hier aan *-ster* geen sjwa-lettergreep vooraf.

basiswoord tot de wortel niet altijd plaats vindt, in tegenstelling tot truncatie van onbeklemtoonde lettergrepen aan de rechterrاند van het basiswoord.

Het trocheïsche 'venster' en de gevolgen die het kan hebben voor de rechterrاند van het basiswoord is in drie opzichten een algemene tendentie. Allereerst betreft het, behalve aardrijkskundige namen van het type in (1), ook de eveneens met *-ster* afgeleide inwonersnamen en appellativa, alsmede familienamen op *-stra*. Ten tweede vindt men de effecten ervan ook in variëteiten van het Nederlands, vergelijk:

(12)	Diemen	*Diemener / Diemer, Diemens
	Heerlen	*Heerlenerheide / Heerlerheide, Heerlens
	Gulpen	*Gulpenerberg / Gulperberg, Gulpens

En ten derde zijn de effecten ervan ook zichtbaar in bijvoorbeeld de meervoudsvorming; zoals al meermaals geconstateerd gaan meervoudsvormen bij voorkeur uit op een trochee (*dokter - DOKters*, maar *doctor - docTOren*, *canon - CANons*, maar *kanon - kaNONnen*).

Dat het hier gaat om een tendentie en niet een harde regel blijkt uit 'Gulpener bier' - al zou men hier tegenin kunnen brengen dat *Gulperberg* een samenstelling is, maar *Gulpener bier* hoogstens een gelexicaliseerde woordgroep; vergelijk *de *Heerler / Heerlense markt*, *de *Houter / Houtense kerk*. In verband met namen voert dit tot de hypothese dat er voor complexe woorden (zoals samenstellingen) geen sprake is van een tendentie maar wel degelijk van een harde prosodisch-morfologische regel.

6. Uitleiding

Het bovenstaande moge illustreren dat er aan aardrijkskundige namen ook in taalkundig opzicht heel interessante kanten kunnen zitten. *-ster* blijkt, evenals zijn broertje *-stra*, een historisch grammaticalisatieproduct te zijn. De genoemde aardrijkskundige namen met *-ster* blijken zelfs synchroon in verschillende opzichten boeiend te zijn. Namen van het type in (1) worden, evenals inwonersnamen en appellativa met *-ster*, uitsluitend gevormd op basis van een toponiem; voor het overige wijken ze morfologisch nauwelijks af van 'gewone' woorden. Fonologisch gedragen ze zich in geen enkel opzicht anders dan 'gewone' woorden. Zo bezien verschillen ze niet van wat taalkundigen zouden bestempelen

als 'natuurlijk' taalmateriaal. *-ster* maakt, met *-stra*, deel uit van een web van namen dat dus als zodanig in verschillende opzichten deel uitmaakt van het web van woorden van het Fries en het Nederlands (vergelijk Winkler 1900; Booij 2005).

Voor onze vriend en (helaas scheidend) collega Ton Goeman zal dit geen compleet nieuw inzicht zijn. Wel hopen we hem met deze kleine studie op aangename maar ook intellectueel enigszins uitdagende wijze wat nieuwe feiten, verbanden en zelfs enkele toetsbare hypothesen te hebben gepresenteerd.

Bibliografie

AA, A.J. VAN DER

1839-1851, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden*. Gorinchem (J. Noorduynd en Zoon), 13 delen.

BACH, A.

1953, *Deutsche Namenkunde, Die deutschen Ortsnamen*. Heidelberg (Carl Winter).

BERKEL, G. VAN & K. SAMPLONIUS

1995, *Nederlandse plaatsnamen. De herkomst en betekenis van onze plaatsnamen*. Utrecht (Het Spectrum).

BLOK, D.

1963, *Teisterbant*. Amsterdam (Mededelingen der KNAW, Afdeling Letterkunde)

BLOK, D.

1979, *De Franken in Nederland*. Haarlem (Fibula-Van Dishoeck).

BLOM, PH. VAN

1900, "Geschiedenis van Oud-Friesland, naar de meest vertrouwde bronnen bewerkt", *De Vrije Fries*, 19, 479-792.

BOOIJ, G.

2005, *Een web van woorden*. Oratie Universiteit Leiden.

COHEN, A., C. EBELING, K. FOKKEMA & A. VAN HOLK

1978, *Fonologie van het Nederlands en het Fries. Inleiding tot de moderne klankleer*. Den Haag (Nijhoff), 2e druk, 7e oplage

EBELING, R.

1993, *Voor- en familienamen in Nederland. Geschiedenis, verspreiding, vorm en gebruik*. Groningen / 's-Gravenhage ((REGIO-PROjekt / Centraal Bureau voor Genealogie).

EBELING, R.

1995, "Beetstra, Boonstra und Konsorten. Über das Bildungselement -stra in niederländischen Familiennamen", in: J. Cajot, L. Kremer & H. Niebaum (eds), *Lingua Theodisca. Beiträge zur Sprach- und Literaturwissenschaft. Jan Goossens zum 65. Geburtstag*. Münster (Zentrum für Niederlande-Studien), 743-753.

GYSSELING, M.

1970, "De oudste Friese toponymie", *Philologia Frisica anno 1969*, 41-59.

HAAS, W. DE & M. TROMMELEN

1993, *Morfologisch handboek van het Nederlands. Een overzicht van de woordvorming*. 's-Gravenhage (SDU).

HAESERYN, W., K. ROMIJN, G. GEERTS, J. DE ROOIJ & M. VAN DEN TOORN

1997, *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. 2e, geheel herziene druk. Groningen / Deurne (Nijhoff / Wolters Plantyn).

HEIDINGA, H.

1977, "Historie en archeologie van Waterland", *Waterland 1977*, 19-44.

HINSKENS, F.

1992, *Dialect levelling in Limburg. Structural and sociolinguistic aspects*. Diss. KU Nijmegen. Een bewerkte en verkorte versie is in 1996 uitgegeven door Niemeyer, Tübingen.

HINSKENS, F. & M. VAN OOSTENDORP

2004, "Coronale nasaal-plosief clusters in de Nederlandse dialecten. Een verkenning", in: J. de Caluwe, G. de Schutter, M. Devos & J. van Keymeulen (red.), *Taaldeman, man van de taal, schatbewaarder van de taal. Liber amicorum voor Johan Taaldeman*. Gent (Academia Press), 519-545.

HOEKSTRA, ERIC

1999, "Door de standaardtaal gesteunde suffiksen rukken sneller op na onbeklemtoonde lettergrepen: mannelijke en vrouwelijke inwonernamen bij inheemse plaatsnamen", in: S. Theissen & P. Hiligsmann (eds), *Morfologiedagen 1997. Handelingen van het colloquium aan de Universit  de Liege, 23-24 september 1997*. Luik (Vakgroep Nederlands Universit  de Liege), 5-11.

HOEKSTRA, JARICH

1998, *Fryske wurdfoarming*. Ljouwert (Fryske Akademy)

HUISMAN, J.

1972, "De grietenijnamen Opsterland en Utingeradeel", *Us Wurk. Tydskrift foar Frisistyk*, 21-22, 1972-1973, 89-96.

KLEIN, P.

2005, website <http://home.wxs.nl/~pagklein/gemeente/frysypref.html>, *Alle plaatsnamen in de provincie Fryslân in hun voorkeurstaal, met vertaling*. Versie najaar 2005

LOON, J. VAN

1977, "Leerwijk en Steenborgerweert. Noormannen en Leidenars in de wordingsgeschiedenis van het Noordantwerpse Waterland", *Naamkunde* 9, 139-170.

MIEDEMA, H.

1965, "Bewonersnamen afgeleid van veen, wold, meden en dergelijke veldnamen", *Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde te Amsterdam*, 41, 125-145.

MIEDEMA, H.

1974, "De friese familienamen Kamminga en Kamstra", *Naamkunde* 6, 42-50.

MIEDEMA, H.

1987, "Friese plaatsnamen, tweetaligheid, brekingen en andere problemen", *Naamkunde* 19, 104-141.

MONTÉ VERLOREN, J. DE

1948, *De rechterlijke organisatie van Humsterland en die van de Marne in de middeleeuwen*. Utrecht (De Vroede).

NAARDING, J.

1963, "De toponymie van het Drentse esdorp", in: *Het esdorp. Bijdragen en mededelingen der Naamkunde-commissie van de KNAW*, 0. Amsterdam (Noord-Hollandsche Uitgevers Mij), 23-42.

OEL, J. VAN

1989, *Kunt U Breukelen?* Amsterdam (Nijgh & van Ditmar).

POSTMA, O.

1957, "Toponymsk probleem", *Fryske plaknammen* 10, 3-6.

POSTMA, O.

1962, "Biskogingen oer in pear toponimen", *Fryske plaknammen* 13, 14-17.
Schönfeld, M., 1955, *Nederlandse waternamen. Bijdragen en Mededelingen der Naamkunde-Commissie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen te Amsterdam*, 6. Amsterdam (Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij).

SCHÖNFELD, M.

1955, Nederlandse waternamen. Bijdragen en Mededelingen der Naamkunde-Commissie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen te Amsterdam, 6. Amsterdam (Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij).

SCHUTTER, G. DE

1983, "Appellatieven in de Nederlandse dialecten", *Taal en tongval* 35, 27-31
Sipma, P., 1957, "In oare miening oer -er en -ster", *Fryske plaknammen* 10, 7-10.

SIPMA, P.

1957, "In oare miening oer -er en -stere", *Fryske planammen* 10, 7-10.

TOPOGRAFISCHE DIENST

1988-1991, *Grote Provincie Atlas 1:25.000*. Groningen (Wolters-Noordhoff)

UDOLPH, J.

1994, *Namenkundliche Studien zum Germanenproblem*. Berlin etc. (De Gruyter).

VEEN, P. VAN & N. VAN DER SIJS

1989, *Etymologisch woordenboek. De herkomst van onze woorden*. Utrecht etc. (Van Dale Lexicografie).

VISSER, W.

1994, "Schwa-appendixen in het Fries", in: G. Booij & J. van Marle (red.), *Dialectfonologie*. Amsterdam (P.J. Meertens-Instituut). 116-137.

VRIES, J. DE

1962, *Woordenboek der Noord- en Zuidnederlandse plaatsnamen*. Utrecht / Antwerpen (Aula).

WINKLER, J

1900, "Friesche namen," *Studiën in Nederlandsche namenkunde*. Haarlem (H.D. Tjeenk Willink), 196-254.

APPENDIX

Een niet-uitputtende lijst van -ster-plaatsnamen van het type in (1). De plaatsen liggen in Friesland, tenzij anders aangegeven.

Naam	(Vermoedelijke) basis
Abbegasterketting / Abbegeasterkeatting	Abbega / Abbegea
Abbegeasteropvaart	Abbega / Abbegea
Akkerwoudsterbroek	
Akkerwoudstervaart	
Akmarijppolder	Akmarijp
Bechsterwarren / Beetster werren	Beets
Beetsterzwaag / Beetstersweach	Beets
Beetstervaart	Beets
Boarnsterhim	Boorne / Boarne (waternaam) of Oldeboorn (plaatsnaam)
Boarnster Ee / Ie	Boorne / Boarne of Oldeboorn
Broeksterwoude / Broeksterwâld	Bilebroek (?)
Broekstervaart	Bilebroek (?)
Cambuurstepad	Cambuur
Damsterdiep (Gr.)	Appingedam
Delfstrahuizen / Delfsterhuzen	Delf
Dijksterburen / Dyksterbuorren	de zeedijk (Caspar de Robles dijk)
Dijksterweg (bij Nes, Fr.)	(de zeedijk)
Draaisterhuizen / Draeisterhuzen	subst. draai / draije (Fr. voor een bep.type brug)
Drachtster Compagnie	Drachten (oorspr. De Noorder- en Zuiderdrachten)
Drachtster Henwei	Drachten “
Drachtstervaart	Drachten “
Draisterland	subst. draai / draije (Fr. voor een bep.type brug)
Draistermeer	subst. draai / draije (Fr. voor een bep.type brug)
Dreister Gouw (N.-H.)	Dreg / Drei
Dykshornsterpolder	Dykshorne

Eesterga / Jistergea	Ee
Eesterhoeve	Ee
Eesterweg	Ee
Eester Opvaart	Ee
Smalle Eesterzanding	Smalle Ee
Goëngarijster Poelen	Goëngarij / Goiingaryp
Gytsjerksterhoeke	
Hamsterborg (Gr.)	Den Ham
Hilmahuister Molenpolder (Gr.)	Hilmahuis (in Lutjegast)
Hilmahuisterweg (Gr.)	Hilmahuis (in Lutjegast)
Hoorsterzwaag / Hoarnstersweach	De Horn (?)
? Humsterland (Gr.)	
Jubbegaster Kompenije	Jubbega
Kadalsterwei	Kadal
Kalkwijksterdiep	Kalkwijk
(Hoogezand-Sappemeer, Gr.)	
Kiesterzjil / Kiestersyl	Kie
Kijk in de Lange Huister Wijk	
(Hoogezand-Sappemeer, Gr.)	
Kootstermolen	De Kooten / De Koaten
Kootstertille / Koatstertille	De Kooten / De Koaten
Kuikhornstertille	Kuikhorne / Kûkherne
Kuikhornstervaart	Kuikhorne / Kûkherne
Leekstermeer (Gr.)	Leek
Leensterillen (Gr.)	Leens
Leestermeeden (Gr.)	Heiligerlee, Westerlee
Lemsterhoek	Lemmer / De Lemmer
Lemsterhop	Lemmer / De Lemmer
Lemsterland	Lemmer
Lukster Heaweij	Luxwoude / Lukeswalde
Lukster Tynje	Luxwoude / Lukeswalde
Luxter Hoek	Luxwoude / Lukeswalde
Opsterland	< Upsaterland (A.D. 1395)
Oude Dijksterweg (Scheemda, Gr.)	Oude Dijk
Oudewegstervaart / Aldeweisterfeart	Oude Weg
Ouwster-Nijegea / Ousternijegea	Oldeouwen

Ouwsterhaule / Ousterhaule	Oldeouwen
Rotstergaast / Rotstergast	Rottum
Rotsterhaule	Rottum
Rypsterdyk	Dronrijp / Dronryp
Scharsterbrug / Skarsterbrêge / De Skarren	De Scharren ('gemene grond')
Scharsterland / Skarsterlân	De Scharren / De Skarren
Scharster Rijn	De Scharren / De Skarren
Sebaldebuurster Molenpolder (Gr.)	Sebaldeburen
Skingster Feart / Schingster Vaart	Schingen / Skingen
Skingsterdyk / Schingsterdijk	Schingen / Skingen
Steenkerkster Kerkhof (in Luinjeberd)	Steenkerk
Surhuisterveen / Surhústerfean	Surhuizum / Surhuzum
Tietjerkstradeel / Tytsjerksteradeel	Tietjerk / Tytsjerk
Veenwoudsterwal / Feanwâldsterwâl	Veenwouden / Feanwâld
Vlietsterfenne (Leeuwarden)	Vliet
Vrouwbuurtstermolen (Leeuwarderadeel; Het Bildt)	
Warfstermolen / Warfstermûne	
Wildervanksterdallen (Gr.)	Wildervank
Zansterdiep / Zansterpijpje (Appingedam, Gr.)	Zand